

Pierre Teilhard de Chardin¹ [1960]

Narodil se 1. května 1881 jako čtvrté z 11 dětí staré aristokratické rodiny, živě katolicky věřící. Nižšího vzdělání dosáhl v jezuitském internátu v Mongré, v 18 letech vstoupil do jezuitského řádu a vystudoval teologii. Již za studií projevil neobyčejnou vášeň pro sběr minerálů a později fosilií. Po dokončení theologických studií se věnoval odborně studiu paleontologie až do přerušení I. světovou válkou (kterou prožil v zákopech). V roce 1919 dokončuje přerušená studia. Je mu nabídnuta stolice geologie na Katolickém institutu a Teilhard přijímá. Jako profesor si získává velké sympatie mládeže, ale dlouho v Paříži nezůstává. Po dosažení doktorské hodnosti na Sorbonně 1922 odjíždí následující rok do Číny s vědeckou expedicí. V roce 1924 se ujímá znovu své profesury, ale tu začínají jeho nesnáze. Teilhard vydá spis o dědičném hříchu, v němž se dost odchyluje od tradičního pojetí. Vzniklý rozruch spolu se zákazem dalších přednášek ze strany představených řádu nutí mladého badatele odejít znovu do Číny (1926). Publikuje své objevy a práce geologické, paleontologické a antropologické a jeho světový vzhlas stále roste. Podniká potom též expedice do Francouzského Somálska, do Etiopie, 1930 do Střední Asie, 1935 do severní Indie a 1937/38 do Barmy a odevšud uveřejňuje množství studií. Jeho největším úspěchem je epochální objev (spolu s Číňanem Pei Wen-Čchungem a Kanadánem Davidsonem Blackem) sinantropa v Šuku-tieniu u Pekinu 1929. Do Paříže se Teilhard vrací teprve 1950 a je jmenován ředitelem Centre national de la recherche scientifique, členem britského Královského antropologického ústavu, čestným členem Geologické společnosti americké a konečně též členem pařížské Akademie věd.

Současně s těmito vědeckými úspěchy se však dostává do nových a nových nesnází se svými představenými pro své názory theologické a filosofické. Rok poté, kdy mu představení řádu zakázali přednášet na Katolickém institutu, odmítá Řím imprimatur jeho spisu *Le milieu divin* (tj. 1927). V r. 1933 je Teilhardovi nařízeno, aby se vzdal všech funkcí v Paříži. 1938 je mu zakázáno vydat *L'énergie humaine*. V dubnu 1941 posílá T. do Říma své hlavní dílo *Le phénomène humain*, ale v srpnu se dovídá, že i to bylo cenzurou zastaveno. Vyšlo teprve po jeho smrti. V září 1947 je vyzván, aby nepsal už nic filosofického. 1948 je mu zakázáno přijmout stolicí v Collège de France. V červnu 1950 zamítá cenzura *Le groupe zoologique humain*. V roce 1955 je mu dokonce zabráněno, aby se zúčastnil mezinárodního paleontologického kongresu. Katolická hierarchie jej zbavovala až do jeho smrti všech možností projevu. Kromě odborných a technických článků zůstalo jeho dílo neznámo. Jen jeho nejbližší přátelé a žáci měli k dispozici rozmnožené otisky nebo opisy zlomků jeho práce.

Teilhard de Chardin zemřel 10. dubna 1955. Pod záštitou Mezinárodního vědeckého komitétu, v němž zasedají vynikající osobnosti světové vědy, bylo ihned zahájeno vydávání jeho souborného díla. Dosud vyšlo – pokud je nám známo – 5 svazků:

I. <i>Le phénomène humain</i>	1955
II. <i>L'apparition de l'homme</i>	1956
III. <i>La vision du passé</i>	1957

¹ Předneseno 17. 10. 60 v Plzni (na pastorální konferenci). – Pozn. aut.

IV. Le milieu divin	1957
V. L'avenir de l'homme	1959

Kromě toho vyšly zvláště 2 svazky jeho dopisů: *Lettres de voyage* (1923–1939) a *Nouvelles lettres de voyage* (1939–1955) (1956 a 1957) a malá knížka *Le group zoologique humain* (1956). Řada jeho spisů byla přeložena a vydána brzo potom v jiných zemích.

Názory, které jsou v de Chardinových spisech uloženy, jsou více než pozoruhodné, jsou strhující svými perspektivami, podmaňující svou kultivovaností, přesvědčující svou argumentací a moderní způsobem, jímž oslovují rovněž moderního člověka. Okamžitě potom, co se jeho spisy staly postupně dostupnými veřejnosti, stává se Teilhard předním myšlenkovým a duchovním vůdcem pro mnoho mladých i starších lidí ve Francii i v zahraničí. V samotné Francii pak v krátku vyrostlo celé hnutí vedené jeho přáteli a žáky, jehož význam vysvitne z několika skutečností, které uvedu.

Křesťanská revue dvakrát (č. 4 a 6) zaznamenala ve své Kronice rozhovor mezi francouzskými marxisty a katolíky, k němuž za předsednictví spisovatele Vercorse došlo v březnu t. r. Autoři obou poznámek (prof. Lochman a Karel Trusina) nepostřehli však důležitou okolnost: všichni tři zástupci katolické strany (Chauchard, Tresmontant a Cuénot) jsou de Chardinovými žáky a stoupenci jeho učení. Přední marxisté francouzští v čele s Rogerem Garaudym viděli nutnost vejít s teilhardovci v kontakt. Tomu nasvědčuje několik marxistických studií Teilhardových názorů, z nichž nejvýznamnější je 34stránková analýza Rogera Garaudyho v jeho koncem loňského roku vyšlé knize *Perspectives de l'homme*, recenzované naší *Novou myslí* v 8. čísle letošního ročníku. Také jiná teilhardovská i protiteilhardovská literatura každým rokem roste. Stává se už dokonce módou a téměř kulturní nezbytností při nejrůznějších příležitostech citovat Teilhardovy práce (i když se to provádí většinou formálně a bez souvislosti s vlastním obsahem publikované stati).

U nás zůstává Pierre T. de Chardin neznám (kromě zmínky v uvedené již recenzi Garaudyho knihy pouze jediný článek Dr. Kubalíka v 7. čísle letošního *Duchovního pastýře* „Evolucionismus a křesťanství“), zatímco např. v Polsku vyšla již řada informativních i kritických studií o něm. Mám za to, že je to vážný dluh i nás protestantů, který musíme brzy splatit.

Dnes se ovšem můžeme jen letmo dotknout základní struktury, „osnovy“ Teilhardova světového názoru. Doufám, že se brzo naskytne příležitost k podrobnější studii.

Teilhard de Chardin je evolucionista nebo, jak sám říká, transformista. Vývoj však nevidí jen v říši rostlinné a živočišné, ale v celém vesmíru. Vesmír má svou jedinečnou historii, které je třeba dobře rozumět, abychom porozuměli také svému místu a svému kosmickému poslání. Neboť je příliš mnoho dezorientace a skepse mezi lidmi, kteří ztratili uprostřed vědou a technikou ovládaného světa smysl pro lidské poslání. Teilhard však zdůrazňuje: je třeba se pokusit lépe rozumět, lépe snášet, ba dokonce lépe milovat všechno to, co se děje kolem nás, co je větší než my a co nás s sebou strhuje. Nejobrovitější, nejmodernější, nejjistější koncepce astronomické, geologické a biologické je třeba interpretovat současně objektivně i optimisticky. Ne ze stanoviska Siria, jak se říká, tj. s chladnou indiferencí pozorovatele, který

shlíží na věci z takové výšky a dálky, že se ho vůbec netýkají, ale s úzkostnou vášnivostí syna země, který netouží po distanci, leč aby ještě hlouběji pronikl do materie i ducha toho hnutí, na němž závisí jeho blaho. A toto hnutí, tento pohyb kupředu má kosmické rozměry: proto i svému poslání může člověk rozumět jen v kosmické, vesmírné perspektivě. A jak vypadá tedy onen vesmírný vývoj?

Ve vesmírném proudění hmoty existuje odbočka (rameno) proudu pohybující se v protisměru napříč tzv. entropií, tj. ke stavům takového uspořádání, které je méně pravděpodobné, protože zvláštním způsobem komplikované a kolem sebe soustředěné, Teilhard říká „centrokomplikované“. Tento pohyb jde ve směru jakéhosi „třetího nekonečna“, totiž nekonečna složitosti, komplexity (stejně skutečného, jako je nekonečně malé a nekonečně veliké). Tam, kde tato komplexita dosahuje krajních mezí, objevuje se vědomí, jak je známe. Díváme-li se na dějiny světa z tohoto hlediska, vidíme vzestupnou sérii kritických bodů, vývojově spojených mezi sebou. Na úrovni před-živého stoupá složitost až k proteinům, kde dochází k vitalizaci. Tato první etapa je nesmírně dlouhá, ale pak se vývojový proces díky reprodukčnímu mechanismu (rozmnožování) podstatně urychluje. Komplexita stoupá fyletickou cestou, tj. vývojem druhů. U vyšších živočichů začíná být možné „měřit“ pochod zvyšování složitosti rozvojem mozku. Tak se vybavuje v lůně biosféry privilegovaná osa primátů.

A tu dochází k druhému zvratu: objevuje se reflexe (u antropoidů ke konci třetihor se objevuje nějaká „zlidšťující“ mozková mutace, umožňující už nejenom „vědět“, ale „vědět, že víme“). Tak se vývoji otvírá zcela nová oblast. Pod zdánlivým zevnějškem nové zoologické čeledi ve skutečnosti začíná nová etapa života, vlastně nový druh života se svým novým cyklem možné organizace a s vývojem zvláštního prostředí, v němž vládne rozum a které postupně obepíná celou Zemi a stává se jakýmsi novým druhem planetárního obalu – noosférou.

Tento vývoj se projevuje velkým jevem lidského zespolečenštění, v němž se lidský duch ustavičně kolektivně pozvedá k novým mohutnostem (koreflexe). V této etapě dnes žijeme: před našimi zraky pokračuje základní kosmogenetický proces jako dříve, a vlastně ještě více a mohutněji. Neboť došlo k průlomům v Ježíši Nazaretském na novou rovinu, na rovinu nadpersonální, kde konečným vyvrcholením bude „univerzální Kristus“, v němž vše a všichni budou jedno. Tak Teilhard nově pojímá pavlovskou myšlenku kosmického Krista (*Ef., Kol.*). Sociální, technické, ekonomické i politické faktory vedou kosmické dění k jeho cíli a na konci stojí nový svět ve věčném společenství s Bohem. Tento nikoli úběžný bod nazývá Teilhard bodem Omega: v něm se uskuteční lidská unanimitace. Celý proces vyžaduje s naprostou nutností k svému dovršení intenzivní vřelou víru; a přitom bije do očí – stačí se jen rozhlédnout –, že v současné době nelze spatřit žádnou víru, která by byla schopna plně oživit – láskou – konvergující kosmogenezi, kromě víry v Krista „plérómatu“ a „parúsie“, *in quo omnia constant*.

To všechno však nejsou jenom přilepené theologické teze, jak by se snad z mých slov mohlo zdát (vždyť stručnost znamená vždy nepřesnost). Vždyť tady jde o budoucnost člověka – a

právě budoucnost člověka a lidstva zaujímá v díle Teilhardově snad největší část. Co ho zajímá nejvíc, není ani budoucnost civilizace, vědy a umění, nýbrž jde mu o progresivní humanizaci člověka a pak celého kosmu. Celý kosmos je připraven pro život, život pro člověka, člověk pro Boha. Zoologický vývoj vyvrcholil člověkem, avšak nezastavil se tu celý vývoj kosmický. V lidstvu jsou úžasné potenciální rezervy; biologicky je lidstvo velmi mladé a rovněž vlast lidstva – Země – je daleko od konce svého vývoje a vývoje sluneční soustavy. Nic nemůže zastavit chod gigantického vývojového procesu; víra v skvělou budoucnost nikdy neumře v lidských srdcích. Země přestává být pro člověka vězením, ale je výchozím stanovištěm pro nástup do vesmíru. Vesmír bude zlidštěn: křesťané musí svým životem prokázat, k jaké plnosti a velikosti určil Bůh člověka a že naděje křesťanů v sobě zahrnují všechny naděje země. Tolik duchovního neklidu a úzkostí, tolik neživotnosti a nemohoucnosti uprostřed křesťanů znamená jenom, že se v současné době křesťanské lásce nedostává síly definitivně zaktivizovat naděje celého lidstva. Krize však musí pominout: křesťanství musí otevřít perspektivu všemu lidstvu, neboť lidstvo má důležité poslání ve vesmíru. Vesmír je evolučně soustředován: jde výš a vpřed. Středem všeho vývoje a jeho posledním výhledem je Kristus.